

Стоянка Бабалиевска

За конкретността в житийното повествование

Въпросът за мястото на конкретните елементи¹ в житийното повествование е поставян неведнъж и в него винаги са се отразявали съвременното състояние и стремежи на славистичната наука. На прехода от агиографското към историографското² дирене основен е проблемът за историческата достоверност на определени житийни творби. Въпросът за историческата конкретност на самия житиен жанр е поставен в блестящото, незагубило и до днес своята свежест и научна актуалност изследване на В. О. Ключевски „Древнерусские жития святых как исторический источник“³. Във всички следващи студии върху житийната литература конкретните данни от житийните творби задължително се съотнасят с историческите документи от епохата, преценяват се възможностите на агиографите да използват достоверни извори⁴. Най-ярък пример за такова историографско проучване е изследването на Фр. Дворник⁵, в което аргументирано е доказана стойността на Пространното Кирилово и Пространното Методиево житие като исторически извори.

Водена от разбирането за средновековната литература като специфична художествена система, съвременната литературна наука започва да се интересува преди всичко от мястото на конкретните елементи в с т р у к т у р а т а на житийния текст, от тяхната жанрова мотивираност. Тогава поради неизбежното отдалечаване на историографския и литературоведския дискурс, когато доверието към житийния материал като исторически достоверен е изчерпано, а литературната теория все още не е описала задоволително законите на житийния жанр, в съветската литературна наука избухва спорът

¹ Конкретни елементи — исторически, географски, битови названия.

² Драгова, Н. Публикации за Кирил и Методий през XVII и XVIII век. — В: Доклади от Първия международен конгрес по българистика. Кирило-Методиевистика и старобългаристика. С., 1982, с. 58.

³ Ключевский, В. О. Древнерусские жития святых как исторический источник. М., 1871.

⁴ Вж. Лопарев, Хр. Византийские жития святых VIII—IX веков. — Византийский временник, 17, 1911, с. 26, с. 28.

⁵ Dvořák, F. Les légendes de Constantin et de Methode vues de Byzance. Prague, 1933.

за реалистичните елементи в старата руска литература⁶. Гледната точка, която учените, търсещи реалистични елементи, налагат върху житийната литература, се изразява в определянето на битийно-конкретните данни в житийния текст като отклонение — преодоляване на историческата ограниченост на жанра, като движение към белетристиката, поставяна по-високо в йерархията на средновековните жанрове поради нелитературни съображения. Отгласи от този литературоведски подход можем да открием и в по-нови изследвания на житийни творби независимо от решенията, предложени от литературната теория⁷. Това се дължи на неуточнените понятия „реализъм“ и „реалистично“, на неизяснените граници между агиография⁸ и белетристика⁹ и на все още недостатъчните изследвания за характера, корените, историческия развой и специфичните белези на житийния жанр.

В съвременната българска медиевистика въпросът за конкретните елементи в житийното повествование е поставен (и като отношение към спора за реализма на старата литература) най-първо в дисертацията на Л. Грашева „Художествени особености на старобългарската литература (X—XVI в.)“, където в отделна глава се разглежда проблемът за реалистичните елементи и естетическата стойност на старата българска литература. Авторката подчертава, че въпросите за историческата достоверност „и особено за достоверността като специален естетически принцип на художествената литература. . . и при старата литература имат свое „автономно“ зна-

⁶ Този спор, разбира се, съвсем не засяга само житийната литература, но до голяма степен се основава именно на изследванията на житийни творби. Вж. спора на страниците на сп. „Русская литература“, 1958, 1; 1958, 4; 1959, 4; а също и: Адрианова-Перетц, В. П. Задачи изучения „агиографического стиля“ Древней Руси. — ТОДРЛ, 20, 1964, 41—71; Дмитриев, Л. А. Житийные повести русского Севера как памятники литературы XIII—XVII вв. Л., 1973, 3—12.

⁷ Вж. напр. Еремиц, И. П. Литература Древней Руси. М.—Л., 1966, с. 262: „Изучения их станут плодотворным только в том случае, если применительно к памятникам древнерусской литературы будет начисто изъят из обращения термин „реализм“ со всеми его производными.“

⁸ Под „агиография“ тук ще разбираме тематична група, включваща житията, похвалните слова и службите на светците. Вж. Станчев, Кр. Стилистика и жанрове на старобългарската литература. С., 1985, с. 61.

⁹ Пример за това е подчертаният интерес към сюжетно разгърнатите (т. е. „белетристични“) епизоди в житийното повествование, а също и използването на патерични творби за доказване на еволюционни процеси в житийния жанр. Вж. Попова, Т. В. Античная биография и византийская агиография. — В: Античность и Византия. М., 1975, 218—261; Адрианова-Перетц, В. П. Сюжетное повествование в житийных памятниках XI—XIII вв. — В: Истоки русской беллетристики. Л., 1970, 67—107. Жанровата специфика на патеричните разкази и методологически неправомерното им смесване с житийните творби са анализирани в изследването на Николова, Св. Патеричните разкази в българската средновековна литература. С., 1980, 138—139.

чение, без да са във връзка с някаква „реалистичност“ на изображението¹⁰. Трябва да се изтъкне и обобщението: „Изследователите на средновековните славянски литератури отбелязват с основание по различни поводи, че средновековните писатели по правило изобразяват единични факти в тяхната неповторима конкретност.“¹¹ В „Поетика на старобългарската литература“, колкото и бегло да е засегнат, този въпрос е точно поставен: „Независимостта на образа на главния герой от земните времепространствени параметри позволява не само тяхното абстрактно определяне, но в много случаи и тяхното максимално конкретизиране. . . Тази легендарна конкретност е толкова точна спрямо реалността, колкото и абстрактните времепространствени определения“¹², очертана е и посоката, в която да се търсят възможните обяснения за характера на тези места в текста: „Кога и къде — това не е съществено и ако времето и особено пространството се фиксират, то е за усиляване на впечатлението за истинност.“¹³ Така литературната теория описва двата полюса на конкретно изображение в житийния текст: от една страна — неповторимо конкретни данни, някои от които могат да бъдат исторически достоверни, от друга — легендарна конкретност, където особено широко се използва символиката на числата. Неведнъж са уточнявани и местата, в които обикновено се разполагат конкретните назовавания, като особено внимание се обръща на задължителната в началото на житийното повествование информация — извеждат се корените и от първите мъченически жития¹⁴, проследяват се трансформациите, допускани (налагани) в името, на традицията¹⁵. Но интересът на учените най-често е съсредоточен в проявите на конкретност, свързани с главния герой на житийното повествование: обикновено те са описвани и изследвани най-внимателно, докато допълнителните сюжетни линии, свързани с второстепенни герои (и невинаги подчинени на изискването за максимална обвързаност с всеобемачия образ на главния герой), нерядко са повод за разсъждения над „отстъпленията“ от законите на житийния жанр. Пълното

¹⁰ Грашева, Л. Художествени особености на старобългарската литература (X—XVI в.). Кандидатска дисертация. Машинопис. С., 1968, с. 186.

¹¹ Пак там, с. 144.

¹² Станчев, Кр. Поетика на старобългарската литература. С., 1982, с. 94.

¹³ Пак там, с. 100.

¹⁴ Вж. напр. Лопарев, Хр. Византийские жития. . . , с. 5: „Мученичества начинались обыкновенно словами: „В царствование императора N и во время игемонства N в епархии N приведен был человек, но обвинению его в христианстве.“

¹⁵ Вж. Birgevitz, E. Vie légende, littérature. — Poétique, novembre 1987, № 72, p. 393: „Ако разказвачът не е знаел по времето на кой император е бил умъртвен неговият светец, той винаги е можел да напише „по времето на Диоклециан“ или на някой друг император, който му е бил известен, или просто да измисли име, което да звучи като „римско“ (императорските имена, започващи с Макс, изглежда, са се ползвали с определен успех).“

и задоволително обяснение на проблема за конкретните елементи в житийния текст (необходимо, за да се разсеят и последните недоразумения в анализите на житийни творби) се нуждае от детайлно проследяване на житийната традиция през вековете. Тук ще се спра на една почти неизползвана досега възможност анализът по отношение на старобългарската литература да започне с творби, които стоят в началото на житийната традиция и са преведени в началния период от създаването на средновековната българска литература — житията на мъченици от Супрасълския сборник¹⁶. Макар все още да се спори за времето, в което е възникнал (X или XI век) и да има различни предположения за характера му като сборник от слова и жития, безспорно е, че Супрасълският сборник е най-ранният достигнал до нас ръкопис, съдържащ житийни произведения; тяхното включване в хоризонта на научния интерес е задължителна стъпка в процеса на изследване еволюцията на житийния жанр. Сред огромната маса научни изследвания върху езика и характера на преводите в Супрасълския сборник само в две статии на Л. Боева¹⁷ се анализира литературните черти на житийните текстове, включени в него. В центъра на вниманието на авторката са формите за организация на сюжета, а също и някои проблеми на композицията в житията от сборника, определени от нея като „доканонични“ и представляващи интерес именно като носители на една по-свободна, неоформена още представа за характера на житийния жанр. Обзорният характер на статиите не позволява на изследователката изчерпателен анализ на житийните творби, а избраният подход — да се спира вниманието на отделни произведения — не дава възможност да се очертае типологията на „житийната част от сборника.

За съдбата на тези текстове Л. Боева пише: „Жития Супрасълскай рукописи именно в силу своего доканонического характера, наличие многих отступлений от будущего штампа, реалистических, жизненных подробностей, мало распространялись в последующую эпоху. Они отсутствуют в южно-славянских четвѣх-минях, нет их и в сборниках отдельных житийных произведений.“¹⁸ Идеята на Кл. Иванова, че житийната част на сборника е „плод на индивидуалния интерес на неизвестния съставител“¹⁹ и явно не е преведена

¹⁶ Отшелническите жития от сборника, наситени (поради специфичните черти на отшелническото жите) с битови подробности, няма да бъдат разглеждани тук, тъй като те трябва да бъдат обект на специален анализ.

¹⁷ Боева, Л. 1) О житиях Супрасълского сборника. — *Palaeobulgarica*, 2, 1978, 3, 60—71; 2) Беллетристические элементы в житиях Супрасълского сборника. — В: *Прочувания върху Супрасълския сборник*. С., 1980, 95—102.

¹⁸ Боева, Л. О житиях. . . , с. 70.

¹⁹ Иванова, Кл. Агиографско-хумилитичните сборници с устойчив състав в южнославянските литератури. — *Cyrrilomethodianum*, V, 1981, с. 14.

за непосредствени богослужебни нужди, засилва очакванията, че в тези жития можем да открием интересни примери за конкретни назовавания в хода на житийното повествование.

Обект на анализ ще бъдат предимно тези конкретни елементи, чието присъствие е сюжетно и композиционно необвързано с останалото градиво на текста, а представянето на творбите ще се изчерпва с разглеждане на традиционното житийно въведение.

Тук се налага да припомним заключението на Кр. Станчев за характера на житийната фабула: „Фабулната, събитийната част на прозаичното агиографско произведение. . . се разделя на три ясно обособени дяла (части):

А — фабулна експозиция

В — деяния (съобразно типа на героя)

С — постбиографична фабула²⁰,

както и наблюденията му върху спецификата на основния фабулен дял „В“ в житията на мъченици: „Тази едноактност на Вмъч., глобалната едноепизодност на действието води до известни изменения в конструктивния модел на фабулата. Тя не е изградена от поредица равностойни и независими един от друг епизоди. . . Фабулните елементи са подредени йерархически, подчинени са на централното събитие и се развиват в една причинно-следствена верига.“²¹ Тези бележки дават възможност за лаконичен анализ на текстовете, съотнасян с представеното в „Поетика на старобългарската литература“ разбираше за фабула, сюжет и композиция на житийното повествование²².

На първо място ще бъде разгледано Житието на Иринея, което се отличава с максимално стегната фабула и лесно може да служи като изходна точка за сравнение. То е интересен пример за крайно опростяване на фабулата, всъщност до представянето ѝ само от дял В. Може да се предположи, че причините, довели до посочените от Кр. Станчев изменения в конструктивния модел на фабулата, са в основата и на процесите, утвърдили едноделната фабула като предпочитана в житията на мъченици. Въпреки отсъствието на дял А в житието не са пропуснати традиционните времепространствени определения: „впнскоупѣ еремннскаго горада. . . при двоукантианѣхъ и мадинчанѣхъ“²³ и „со же са сътвори въ сръмѣ. . . старъшннствоушюу прокоу“ (I, с. 254) — те са поместени в рамкиращите композицията реторични увод и заключение и подчертават приликата на този текст с

²⁰ Станчев, Кр. Поетика. . ., 102—103.

²¹ Пак там, с. 124.

²² Пак там, 40—143.

²³ Заимов, Й., Капалдо, М. Супрасълски или Ретков сборник. I, II, с. 1982, с. 252. Всички следващи цитати на текст от сборника ще бъдат посочвани само с номера на тома и страницата в скоби.

проложния тип житие, в който въпреки изключителната краткост на изложението времепространствените характеристики присъстват задължително. Житието на Иринея дава и много показателен пример за „снемането“, обезсмислянето на проблема за информацията, представяна във фабулната експозиция (дял А) чрез единствения библейски цитат в текста: „ЛЮБАН ОТЬЦА И МАТЕРЕ НАН БРАТНЪЖ НАН ЖЕНЪ НАН ЧАДА ПАЪЕ МЕНЕ НЪСТЬ МЕНЕ ДОСТОИНЪ“ (Мт. 10, 37), (I, с. 253). В този житиен текст, отличаващ се с максимална съсредоточеност на изложението, една реплика прави впечатление като недостатъчно обоснована в строежа на творбата: „мостъ рекомын артемнсь“ (I, с. 254) — това е сякаш единственият момент в житието, в който е нарушена нормата за пестеливост.

В сравнение с Житието на Иринея Житието на Пионий също обхваща само момента на деянията (дял В), но тук той е разгърнат много обстоятелствено — по отношение обкръжението на героя — насищане на повествованието с второстепенни персонажи (последователи и врагове), както и в изграждането на „диалога“ между мъчител и мъченик. Елементарната формула: *жърн-не жърж*, използвана с много малки вариации в Житието на Иринея, тук е особено разширена, и то по отношение на втората част: *не жърж*, като обстоятелственото изложение на мотивите за поведението на героя се развива в самостоятелни беседи. Известна неяснота в определянето на типа герой внасят въвеждащият (неточен, както и в гръцкия текст) библейски цитат: „ПАМАТ СЪИМЪ ОБЪШТЕАТН АПОСТОЛОМЪ ВЕАНТЬ ВЪДЪ“ (I, с. 124), както и първата характеристика на героя: „АПОСТОЛЪС-КЪН МЖЪ ВЪ НАСЪ ВЪЕЪ“ (I, с. 124), подкрепени от обширните слова на героя, а и от опитите за разгръщане на една допълнителна сюжетна линия, отнасяща се до неговото обкръжение от предани последователи. Те само загатват за едно възможно тълкуване на героя като апостолски тип и биха могли да се разглеждат като пример за съществуващата неопределеност на тези ранни жития по отношение разбиването на героя като принадлежащ към определена категория светци. Такова тълкуване обаче не може да бъде подкрепено с примери от останалите жития на мъченици в сборника. Житието на Пионий подсказва по-скоро една възможност за уточняване на две основни категории мъченици: 1) такива, които са станали мъченици само като изповядващи новата вяра; 2) мъченици, които активно са проповядвали християнското учение и процесът на разпит-мъчение е едновременно и проповед на мъченика. Разбира се, това деление се основава само на изразените в текста разлики и няма претенции да се простира извън него (да се отнася например и към конкретната историческа основа на житийния разказ).

Ако се върнем отново към текста, ще трябва да отбележим, че цялата маса от второстепенни персонажи е сюжетно оправдана и

композиционно добре организирана (в смисъл: обвързана с централния персонаж) с малки изключения — споменаването на „едного от вѣры фрѣгунскыа именовъ ечѣхѣнакъ“ (I, с. 133), без този герой да се въвежда повече в действието и „пресвѣтера конего мнтродора вѣры маркианъскыа“ (I, с. 141), който споделя участта на Пионий. Тези места в текста много напомнят вметнатата за достоверност реплика в Житието на Иринея и също са по-скоро излишни в композиционния строеж елементи²⁴.

Житието на Василиск представя същия модел за организация на текста — представени са само деянията на героя, без обаче те да се организирани в строга причинно-следствена верига. Причина за това са проповедническите прояви на героя, които забавят стремителния ход на действието към естествения финал — мъчението. Това житие също предлага примери за вмъкнати за достоверност реплики: „храмъ конѣнскын. . . на рѣцѣахъ мѣхъ петасъ“, оуспѣкнѣша н на мѣстѣ на рѣцѣахъ мѣхъ дносковъ (I, с. 23).

Житието на Кодрат дава една удобна формула за изчерпване на дял А: „вѣрѣстѣнъ н доврѣстѣнъ н родѣмъ. н богатьствомъ н кѣже всѣго истиннѣнѣе богочѣстнѣмъ оукрашѣнъ“ (I, с. 98), от която по-сетне ще се възползват немалко книжовници. А Чудотворението на свети Конон предлага рядък в този сборник пример за триделна фабула. Във всички споменати жития могат да се открият елементи на „неповторима конкретност“²⁵, повече или по-малко необвързани композиционно, и затова лесноотделими в процеса на анализ. Те се вписват напълно в характеристиките на вече анализираните подобни места от Житието на Иринея и Житието на Пионий, а представянето им тук би довело само до неносещо нова информация количествено натрупване.

Изложенията тук анализ на житията на мъченици от Супрасълския сборник дава основания да се направят следните изводи:

На първо място трябва да се посочи, че те предлагат разнообразни варианти за изграждане на централния фабулен дял В, когато повествованието се ограничава само с него, а също и примери за

²⁴ Може би именно неочакваната поява на нов персонаж във финала на житийния текст е обърнала вниманието на Delehaue, който търси обяснение на на случая: „Контрастът между някой изключителни случаи и обикновения случай на мъчение не избухва никъде така както в житието на Пионий. Този разказ ни показва мъченика, изправен на кладата, а от лявата му страна — някой си Метродор, презвитер Маркиански. На единия Черквата е отдала веднага всички почести, за които неговият героичен край в защита на вярата го прави достоен. Тя приветства може би постоянството на нещастниците, упорити в своята ерес, но не може да ги отбележи в същия ранг както Пионий. — Delehaue, H. *Essai sur le culte des saints dans l'antiquité*. Bruxelles, 1927, p. 164.

²⁵ Грашев а, Л. *Художествени особености. . .*, с. 144: „Средновековните писатели по правило изобразяват единични факти в тяхната неповторима конкретност.“

триделна фабулна схема, която ще бъде наложена като задължителна (етикетна) в по-късните житийни творби. Дори когато фабулата е едноделна, композиционното решение изисква почти задължително реторично въведение и също така задължително „конкретизиране“ на времепространствените характеристики. Строежът на централния фабулен дял В показва един най-общ стремеж към подчертаване или поне маркиране на причинно-следствената верига от действия и събития, макар и понякога тя да е толкова обстоятелствено представена, че причинността престава да се осъзнава (най-ярък пример дава житието на Павел и Юлияния, в което смъртта на героите се отлага—изживява нееднократно). Финалът на тези житийни текстове е най-често само маркиран (реторично, с легендарен мотив и по изключение — с допълнителен текст, както е в случая с молитвата на Пионий).

Трябва да се изтъкне също, че в строежа на житийните текстове се отбелязват спорадично елементи, чието присъствие не е задължително от композиционна гледна точка и които трудно биха могли да се свържат с пропесите на изграждане и уплътняване образа на житийния герой. Тези елементи са сходни с проявите на конкретност, изложени в композиционно определените за това места (фабулната експозиция например), без да са структурно идентични с тях. Най-общото впечатление от тях е, че са натоварени с функцията за достоверно изграждане на текста. Тези елементи са безспорно етикетно определени и могат да бъдат отнесени към словесната етикетност на текста²⁶. Случаите, в които те са сюжетно неоправдани и натежават в композиционния градеж, карат понякога изследователите да виждат в тях нетрадиционни за житийния жанр решения или пък да търсят зад тях конкретните исторически факти. Основната причина за това е ограничаването на учените в един фокус, насочен предимно към структурата на текста. Един цялостен анализ на функциите на отделните структурни елементи и на текста като цяло би могъл да даде по-точен отговор. Не става дума за това, да се гадае за функциите на текстовете в конкретната социокултурна среда, а за анализ на функционалната насоченост на елементите, изразена във и чрез самия текст. Най-общото определение—оправдание на разгледаните тук елементи, е безспорно тяхната функция на достоверност, но това определение е лишено от конкретност. Необходимо ли е тя? Я. С. Лурие, позовавайки се на наблюденията на В. Я. Проп, подчертава: „В творческой истории произведений сюжетные функции героев также оказываются более стойкими, чем имена и биографические данные.“²⁷ Житийните текстове изобилстват

²⁶ Вж. Лихачов, Д. С. Големият свят на руската литература. С., 1976, с. 199.

²⁷ Лурье, Я. С. Введение. — В: Истоки русской беллетристики. Л., 1970, с. 17.

с примери в подкрепа на тази теза, но също така доказват, че житието все пак никога не се е отказало от имената и биографичните данни. Разгръщането на който и да е Пролог убедително показва, че и в най-кратките житийни текстове остават именно елементите на „неповторима конкретност“²⁸. Явлението се нуждае от изчерпателно обяснение и съвременната литературна наука предлага подходи в търсенето на такава обяснение. Неговият първи елемент е естествено ще бъде „достоверност“, но той се нуждае от доказателство, тъй като не е безспорно, че това е единственият начин за постигане на достоверност в текста. Житието на Константин-Кирил Философ например постига своята убедителност сякаш чрез „чудесните“ елементи. Героят е доказан като светец не толкова чрез фактите от неговия житейски път, колкото чрез чудесата, които „извършва“. Сюжетната основа на Кириловото житие е един повече или по-малко реален, исторически конкретен житейски път и балансът в структурата на текста е постигнат именно от „чудесните“ елементи. Сюжетната основа в житията на мъченици е един фантастичен, битийно-невъзможен факт (героите задължително изтърпяват непосилни за обикновения човек мъчения) и равновесието тук е постигнато чрез елементите на конкретността (която е толкова битийно достоверна, колкото и чудесата на Константин-Кирил).

— Елементите на конкретност в житийния текст все пак са малко и в еволюцията на жанра те все повече намаляват. Но в повечето еднотипни жития (особено в проложните текстове) те остават единственият сериозен различителен белег и са представени най-често от името на светеца и географските реалии, с които то се свързва (Пролог № 2/19 от библиотеката на Рилския манастир, средата на XVI в. — за 8 октомври: 1. Пелагия блудница от Антиохия; 2. Пелагия мъченица от Тарс Киликийски; 3. Пелагия дева от Антиохия Сирийска). Както отбелязва Ю. М. Лотман, за средновековното мислене „география выступать как разновидность этического знания“²⁹. Всичко това дава основания да се мисли, че за средновековния човек този тип конкретност е имала по-голямо значение, отколкото ние днес и отдаваме. Остава впечатлението, че за да постигне идеята за обобщеност, типичност, множественост, средновековният човек се нуждае от изброяване, от натрупване на елементите, съставляващи множеството. Дали наистина е така? Историята на средновековните езици дава едно косвено доказателство — пазената дълго време категория „двойственост“ в езика. Сякаш преминаването от

²⁸ Наличието на тези елементи в проложните жития е и доказателство, че те не са белег само на някои ранни пространни жития, а определена черта на жанра.

²⁹ Лотман, Ю. М. О понятии географического пространства в русских средневековых текстах. — В: Ученые записки Тартуского государственного университета. Вып. 181. Труды по знаковым системам, II. Тарту, 1965, с. 211.

единичното към множественото за средновековния човек е опосредствано — то минава през двойствеността и изброяването... В статията си „За свободната връзка и финализма в средновековната литература“ И. Христова пише: „Средновековният човек е цитиращ човек, човек на общото място. Но преди всичко той е човек на финализма, устремен в безкрайно дълго постигане на финала и затова — изброяващ човек.“ Като дава убедителни примери в полза на своята теза, тя стига до извода, че „бихме могли да определим поетиката на средновековието като поетика на свободната връзка или поетика на *изброяването“³⁰.

Всичко това дава основание да се твърди, че съвременната литературоведска медиевистика би трябвало да отделя много повече внимание на проблемите, свързани с конкретността на житийното повествование. Остава очакването, че решаването им върху основата на цялостен анализ на старобългарската житийна литература ще бъде и важна стъпка в изграждането на поетиката на българската средновековна литература.

---

³⁰ Христова, И. За свободната връзка и финализма в средновековната литература. Под печат.